

ונפקא מינה – בשנים שאוחזין בסכין ואחד מהם שחט לשם ע"ז ואין בהמה שלו. הב"ח (יו"ד ד, כבאור הנקודות-הכסף שם) נקט שבאופן זה פסול, שהרי זה כאילו שחטו עובד-כוכבים וישראל יחדיו. (והקשה לפי"ז מה הקשו בגמרא משנים האוחזין בסכין, והלא משנתנו מדברת על איסור אכילה בלבד. וע"ש מה שתירץ). והט"ז (שם סק"ד) כתב שכשר, כי באופן זה הלא גם אם תסיר את מעשיו, יש כאן עדיין שחיטת הכשר של האדם השני).

ויש חולקים על שיטה זו. (הרשב"א בתורת הבית שם ובמשמרת הבית.

והקשה שם משוחט בשבת בחוץ לע"ז, הלא גם אם אינו אוסר דבר שאינו שלו, אין כאן שחיטה אלא נחירה, ויש לו להיפטר משום שחוט-חוץ. ומשמע שהבין את שיטת הרא"ה שאינה שחיטה מן התורה. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ג צח, ט) שבאר מחלוקתם אם יש עליה שם שחיטה לטהרה מידי נבלה, כיסוי הדם, אותו ואת בנו, או אינה שחיטה כלל).

*

זבחי מתים – '... וענין 'זבחי מתים' – כי כל מאכל שהוא המקיים חיות האדם, ע"כ יש בו כח חיות שעל ידי זה יוכל להתקיים חיות האדם האוכלו – 'ואתה מחיה את כולם' – והוא הניצוצין-קדישין שמעלין בכל אכילה. ואפילו דברים האסורים, יש בהם איזה ניצוצות קדושות המחיי' אותם אלא שהוא שם אסור בבית האסורים, שאין יכול לצאת משם, דעל כן נאסרה אכילתו עד עת קץ דהש"י מתיר אסורים, וזה יהיה בביאת משיח בסעודת לויתן, שיבוער רוח הטומאה מן הארץ.

ואף בעולם הזה אפשר לפעמים שיתוקן ע"י תערובות, שמתבטל ושב להיתר, ודבר זה צריך שיהיה שלא מדעת וכוננת אדם לבטל, דאין מבטלין איסור לכתחילה, רק שיתערב ממילא – כי בכוננת האדם אי אפשר להעלותן ולהוציאן מבית האסורים מקום אשר אסורי המלך אסורים, שהוא במעמקי שלש קליפות הטמאות, רק אפשר שיזדמן זה ממילא על ידי בעל הסיבות ית"ש הרוצה בתקנת אותו ניצוץ כדי להתגלות על ידי זה אורות יקרות דדברי-תורה בעולם ע"י נפשות יקרות, שיוכלו לצאת ממאסר הקליפה על ידי זה. ויש בזה גם כן ענינים עמוקים בהזדמנות תקלה דאכילת איסור לאיזה אדם במה שלא ידע ליזהר והוא כאונס דרחמנא פטריה, ולמה עשה הש"י ככה – אבל גם זה מחשבות עמוקות מגדול העצה ית"ש לטובת בריותיו. ולפי שדבר זה הוא דרך תקלה ועשיית איסור, על כן אינו בא ע"י אנשים גדולים הראשונים דכמה"ש שאין הקב"ה מביא תקלה במידי דאכילה על ידם (תוס' חולין ה:; ואב"מ).

ודגים עובדי עבודה זרה נקרא 'זבחי מתים' – שאין בהם שום חיות רוחניות כלל, ואלו אוסרין בכל שהוא, ואין ניתרים ע"י תערובות גם כן, ואין להם תקנה אלא שריפה, ומכל מקום גם אפרו אסור כנקברין וכמאן דאמר בסוף דתמורה חוץ מעצי אשירה, והכי נמי לתקרובת עבודה-זרה דהוקשו למת ליאסר גם אפרן, ואין להם תקנה בקבורה כמת שהוא מהנקברין – דזהו תקנתו שישוב אל העפר כשהיה ואז ישוב לציץ ולצמוח כעשב השדה בתחית המתים, אבל אלו אין להם תקנה גם בתחית המתים רק כי יבולע המות מן העולם יבטלו לגמרי, וכל קיומם בעולם הזה הוא מציאות המות בו...'. (מתוך 'מחשבות חרוץ' כ, עמ' 182).

דף מא

הערות וצינונים; ראשי פרקים לעיון

'עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל... ר' יהודה בן בתירא ור' יהודה בן בבא מתירין אותו מפני שני דברים... שיכול לומר לו לא כל הימנך שתאסר ייני לאונסי' – כתב הרמב"ן (בע"ז נט:); מעולם

לא נחלק אדם במגע עכו"ם ביין של ישראל, שנאסר היין בהנאה מגזרת חכמים משום בנותיהן, ואין זה שייך לשאלת 'אדם אוסר דבר שאינו שלו', אלא כאן מדובר שניסך והוריק יינו של ישראל ולא נגע בו, שבאופן זה לא אסרוהו בהנאה משום בנותיהם, אלא מפני הניסוך לע"ז אתה בא לאוסרו עליו – בזה אמרו ריב"ב וריב"ב שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אפילו ע"י מעשה.

והרא"ה (מובא בריטב"א שם. וכן הביא הר"ן בחידושו כאן) כתב בדרך אחרת: לא התירו ר' יהודה ור' יהודה אלא מדאורייתא, אבל מדרבנן – ודאי אסור מגזרת חכמים משום בנותיהם.

א. שיטת רש"י טעונה באור, שמדבריו כאן מבואר שמדובר שנגע ביין, ודלא כהרמב"ן, ומדבריו בע"ז משמע שלריב"ב מותר בהנאה אף מדרבנן (כמו שדייק מדבריו הריטב"א שם. וכן משמע מרש"י בע"ז נד, ד"ה מאבני) שאדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה – מדרבנן ולא מדאורייתא, נמצא שת"ק שאסר – לא אסר אלא מדרבנן, וריב"ב וריב"ב שהתירו – אפילו מדרבנן, ותימא לומר שריב"ב חולק על גזרת מגע עכו"ם ביין, כפי שתמחו הראשונים ז"ל.

ב. יש להעיר על מה שהעירו אחרונים (ע' שער משפט סו; פרי יצחק ח"א נה; מנחת שלמה פח ד"ה ואלביא) לדון כשהנכרי או המומר הנוגעים ביין הרי זה הויזק ניכר (כשם שכתבו הגפנים הנמצאים על התבואה נחשב הויזק ניכר) – ואולם לדברי הראשונים אין אנו דנים כאן כלל מצד נגיעתו, אם משום שלא נגע עם משום שאנו דנים בדאורייתא, אלא מפני ניסוכו לעבודה זרה, וזה הרי אינו ניכר מתוך המעשה עצמו שמנסך לע"ז.

'אבל ישראל – לצעוריה קא מיכוין' – ואף על פי שאומר בפירוש שכוונתו היתה לעבודה-זרה – אינו נאמן, שאין אדם משים עצמו רשע. ואם תאמר, מדוע אין אומרים 'פלגינן דיבורא' ולא נאמינו לפוסלו על סמך דבריו אבל נאמיין, או עכ"פ נחוש, לענין איסור. (ע' רעק"א גטין נג מש"כ בזה) – יש מי שכתב שזה שאדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה – מדרבנן הוא, (וע' במצוין לעיל, שמחלוקת הראשונים היא), ובדרבנן יש להקל בספק (כרתי ופלת).

עוד אפשר לבאר; הנה לפי מה שכתבו התוס' (בד"ה בישראל), שאפילו כשיש לו שותפות בבהמה אינו אוסר, משום שאנו מניחים דלצעוריה קמכוין, הרי מוכח מזה שאומדנא מוכחת וברורה היא, שאין בכוונתו אלא לצער, ולכן גם החלק שלו לא נאסר.

ולדעת רש"י (והרמב"ם והרמב"ן), שכשיש לו שותפות בדבר הרי הוא אוסר גם חלק חברו – נראה, עפ"י מה שבארו התוס' (ביבמות פג) שהכלל 'אין אדם אוסר דבר שאינו שלו' אמור רק באיסורים התלויים במחשבה, אבל התלויים במעשה מציאותי – ודאי אדם אוסר, כמו בשר בחלב וכיו"ב. ובהו"ש יש ליתן טעם לשיטת רב הונא שאדם אוסר את שאינו שלו ע"י מעשה, אפילו באיסור התלוי במחשבה – כי אז מחשבתו ניכרת ומוכחת לכל מתוך מעשיו, וכאיסור התלוי במעשה הוא. ולכן, אעפ"י שהוא עצמו אומר שכיוון לשם עבודה זרה, כיון שקיימת סברה שנתכוין רק לצער, אם כן, גם אילו באמת כוונתו היתה לע"ז, אין מחשבתו ניכרת ומוכחת מתוך מעשיו, שהכל יודעים שלצעוריה קמכוין, ושוב אין בכח המעשה לאסור, וכאילו היתה כאן מחשבה לבד.

ובזה מובן שאם יש לו שותפות בה, הרי הוא אוסר, לרש"י – ומדוע אין אומרים לצעורי קמכוין ולא ייאסר אפילו חלקו – אלא לפי שאת חלקו הרי בכחו לאסור אפילו במחשבה בלבד, ועל כן כשאומר שכיוון לנסך הרי חלקו נאסר מצד הדין וממילא נאסר גם חלק חברו מצד התערובת. (עפ"י אחיעזר ח"ב ה,ד)

'תא שמע, המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור במזיד חייב – הכא נמי בישראל מומר' – לא העמידו בנכרי אלא בישראל מומר (ובבית יוסף יו"ד ד) העיר על כך) – אפשר שנכרי חייב מן הדין

בהיזק שאינו ניכר, וממילא חייב אף בשוגג, ומדקתני בשוגג פטור על כרחך בישראל מדובר. (כן צדד בשו"ת אחיעזר ח"ג לו, ב. ע"ע בענין זה בע"ז נט).

'התרו בו וקבל עליו התראה... אין לך מומר גדול מזה' – יש שכתבו שהוא הדין לשאר עבירות, כגון חילול שבת, נעשה האדם 'מומר' משעת קבלת ההתראה. ואולם יש מקום לומר שלעולם אין אדם נעשה מומר למפרע לפני עשייתו עבירה בפועל, אלא רק בעבודה-זרה שגם המחשבה לע"ז הרי זו עבירה, ומצטרפת למעשה (כבקדושין לט). וכן מבואר בסנהדרין (סא) שהניסת שאומר 'אלך ואעבוד' – חייב. ואמנם כל זמן שקיבל התראה ולא עבד בפועל – אינו חייב, שאפשר שכוונתו להשטות ופטומי מילי בעלמא, אך כשעשה מעשה לבסוף הוברר הדבר למפרע שהיה מומר במחשבתו לעבוד. אבל בשאר עבירות אינו נעשה מומר עד שעבר במעשה. (עפ"י אחיעזר ח"ב ה, ג, ו"ג ג, ה).

(ע"ב) 'שלא יחקה את הצדוקים' – צריך לומר המינין' – והכוונה לנוצרים הקדמונים, כמבואר בכמה מקומות. (כן הגרסה במשניות שלפנינו. וכן ברבנו גרשום ובפירוש בעל הטורים (אחרי י"ג). ושינו מפני חמת המבקרים. ראה גם במובא בע"ז טז:).

'לא שנו אלא שאינו מחוייב חטאת...' – כתב רש"י שאין לחוש שמא אנשים יאמרו שהיה מחוייב חטאת – כי המחוייב חטאת יש לו קול, שאינו מחפה על חטאו כדי שיתבייש ויתכפר לו. והמגן-אברהם (תרו סק"ב) הקשה מסוטה (לב) שמשמע שאפילו בשוגג אין לפרסם החטא. ויש שיישבו על פי מה שהוכיחו שמחלוקת אמוראים בדבר (ור' יוחנן כאן הולך לשיטתו בירושלמי נדרים – המובא בתוס' גטין לה:). ע' בכל זה ועוד, בחדושי הגר"ר בענגיס ח"ב נט, ב. וע"ע במובא בסוטה לב.

'ואם עשה כן – צריך בדיקה אחריו' – הרמב"ם כתב שאסור לאכול משחיטתו עד שיבדקו אחריו, שמא מין הוא. ואילו הרשב"א (תורת הבית הארוך. והובא בטור) כתב שאע"פ שאסור לעשותו, אין שחיטתו פסולה, שאין מוציאים את האדם מחזקת כשרות עד שיבדק ונמצא חשוד. (הרשב"א הקשה, אם שחיטתו פסולה עד שייבדק, מדוע לא שנינו במשנה שחיטתו פסולה, כשם ששנינו במשניות הקודמות? ובטורי אבן (מגילה כד: מובא ברעק"א כאן) כתב, שלא שנינו קודם 'שחיטתו פסולה' אלא בסוגי פסול המתחסים לאותה שחיטה בלבד, אך כאן הגברא פסול עד שייבדק, ואם היו אומרים 'שחיטתו פסולה' היה במשמע רק שחיטה זו פסולה, כמו בשאר).

*

על השחיטה ואכילת בשר – מספר הקנה

ודע, כי כל הנבראים שביבשה הנאכלים, אינן כלים ונאכלים רק לצדיקים, שאימתם מוטלת על כל הבהמות ועל כל העופות. ומי הוא הצדיק? מי שצלו טהור ונקי, וכולם יראים ממנו כדניאל בגוב האריות, הוא שמכלה ואוכל כמוהו, אך החוטא לא יכלה אחרים מכל בעלי-חיים.

והאיר בזה עינינו אדם הראשון, כי בהיותו צורה קדושה, דומה ליוצרו, ומלאכים משמשים

לו וצולין לו בשר, שהיו נמסרים בידו להעלותם, כי אדם גדול מהם ומעלתו רבה, ואחר שחטא — הנה כבהמה נדמה. הוא שנאמר אדם ביקר בל ילין, נמשל כבהמות נדמו, כי אחרי שהוא והבהמה אחד ושויים, למה יהרוג מין את מינו? קול דמי אחיך צעקים אלי, ושופך דמו שלא כדוין, כי אינו ראוי בזה. לכן אמר שלא לאכול הבשר אחר שחטה, פן יוסיף על חטאתו פשע.

והנה דברים קל וחומר: אם אדם הראשון, יציר ראשון, והביט מסוף העולם עד סופו, והראה לו הקב"ה דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור ומנהיגיו, ודבר עם השם, ועם כל זה בעבור שחטא, אף כי שב בתשובה (עירובין יח: פרקי דר' אליעזר יט, כ) הקב"ה המשילו כבהמה ואסר לו הבשר — קל וחומר מי שלא היה לו כל מעלות של אדם הראשון, ואדרבא הוא עז פנים, חוטא בגזל וחמס, ומורד בשם ובמצוותיו, תשובתו אינה תשובה, משום שאם ישוב ויתחרט, וישוב ויבעט לא יום ולא יומים, אלא בכל יום פעמיים, לא זו אף זו ואין צריך לומר זו, כי שבע תועבות בלבו — שאין לו לכלות ולאכול כל אשר נשמה באפו. ואפילו שזה צורתו אדם וזה צורתו בהמה — מי יודע אם לא למחר יתחלפו הצורות ותהיה אתה בהמה או טמאה רצוצה, כי דנת שלא ברחמנות...

כלל העולה, שלא הותר בשר רק למי שהוא צדיק, דצלם אלקים על פניו, ושר העוף והבהמה מתירא ממנו. ולכן אחר שחטאו ישראל בארץ וגלו, כל החיות מתגרות בהם על שנסתלקו מדמות עליון, שעל אותו הדמות אמר הקב"ה ומראכם וחתכם יהיה, ושבו כבהמות נדמו — באו רבותינו ז"ל, שהם צדיקים גמורים, והרמיזו בדבריהם שאין לאכול בשר, והוא אמרם (בפסחים מט:): עם-הארץ אסור לאכול בשר. ואעפ"י שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות מז:): מי שקרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים, הרי הוא עם הארץ — אפילו הכי גבי אכילת בשר, אפילו למד ספרא וספרי וכולהו תלמודא, עם הארץ הוא לגבי אדם הראשון, ועל שנחלש צלו ונמשל כבהמה, נאסור לו. אוי לכם עמי הארצות, וגם לומדי המצוות בלא עיקר ידיעתם ומקלין בהם, ואינם נלאים לחזור ולהחמיר אפילו כחוט השערה!...

...ועתה בני, שמע מה עושים בני השחיטה: לוקחים הסכין ביד רמה, ועומדים על הבהמה בקומה זקופה, והבהמה מוטה ובוכה ומוסרת עצמה, כי אין כח בידה, ואוו אכזרי אינו מביט בכפית הבהמה, אבל הוא מביט בנשים ובהדיוטים: ראוני שאני הרב הגדול, שקול כסמא"ל הלוקח נפשות! ואחר כך רואה המנות הנתונות לו ושמח בהם, ואשתו מקבלתם בסבר פנים יפות ומתהירת בשכנות: ראו מעלתנו ומעלת הרב הגדול סמא"ל! — כה יחיו וכה יאריכו ימים, אם לא תביאם מעלתם להשחט גם הם כמותם. כי הבט וראה כמה הוא גדול רבנו הקדוש, ועל שלא חס באותו עגל (ב"מ פה.) ואמר לו: לכך נוצרת! נתיטר ביסורין קשים, ותורתו לא הגנה עליו...

העולה מזה, שצריך השוחט להיות צדיק גמור, שלא יפגום צלם אלקים, דם לא כן, נדמה כבהמה, ונמצא שוחט בהמה לבהמה. ונראה שעל זה מתרעם הנביא ישעיה בפסוק שחט השור מכה איש, דכיון שהיו בלתי הגונים, נמצא דכל שהיה שוחט השור כאילו מכה איש ממש, משום דאין הפרש ממנו לשור, כיון שאין בשוחט נשמה טהורה, כי מותר אדם מהבהמה אין לבד הנשמה הטהורה וכו', ובלתי נשמה טהורה, האדם והבהמה שוין, ולמה ישחט זה לזה, שנמצא ששוחט איש כמדהו בלתי נשמה טהורה. וכיון דכשהשוחט בלתי טהור הוא, אז אותה

שחיטה נקרא לבהמה מיתה משונה; מה שאין כן בהיותו צדיק והגון, שנקראת תקון, כי על ידי השחיטה ע"י צדיק, מתתקנת ועולה למדרגת בעל חי מדבר, ובפרט אם יש מגולגל בה, איזה נפש שחטא. דזהו כוונת פסוק אדם כי יקריב מכם קרבן לה'...
 ובהפך זה מתרעם הנביא ישעיה בפסוק והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכל בשר ושתות יין, אכול ושתו כי מחר נמות. ונגלה באזני ה' צ-באות, אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון — מתרעם על הרשעים, שבששון ובשמחת לבם בעברות היו שוחטים בשר ושותים יין להרבות תאות המשגל, וכיון שכן, היו הורגים הבקר הריגה ממש, ושוחטים הצאן שחיטה דרך נקימה, כרשע זה השוחט את חברו דרך נקימה. ולרמוז על זה, נקט לשון הריגה גבי בקר, כמו שאמר: הרג בקר, כדי שתבין דשחיטה גבי צאן אינו בהכשר, כי אם שחיטת נקימה בסכין פגום, ועושים כן באמרם אכול ושתו כי מחר נמות, וכיון שאנו מעותדים למות, למה נחוש על מיתת הבהמה? ונגלה באזני ה' צ-באות, אם יכפר העון הזה לכם, ששחטו הבהמה דרך הריגה ולא רחמו לתקנה, 'עד ימתון' הם במיתה זו, שיתגלגלו בבהמה ותהיה נהרגת, כדי שירגיש בצער שעשה, ואחר כך ייכנס בבהמה אחרת ויתכפר בהכשר שחיטה.
 ... הקדוש ברוך הוא יזכה אותנו לעבדו ולדבקה בו, ולהצילנו ממימתת סמא"ל השוחט בסכין פגום, ולהאריך ימינו בטוב ושנותינו בנעימים, כדי לקים כל מצות שבתורה, אמן נצח סלה ועד'. (קטעים מתוך 'שבט מוסר' פרק לו)

עוד על אכילת בשר — מאת חכמים אחרונים

התקדשו למחר ואכלתם בשר — כי האוכל נפש בהמה צריך שיהא דבוק במושכלות, ויהיה שכלו דבוק לשכל הנאצל מהשכל האלקי, כי אז שאר רוח לו ומותר לו מן הבהמה, ונפש הבהמה נתעלה בהתחלפו למעלת משכיל יודע ד', אבל ברדפיכם אחר תאוות, וכמו שנאמר ויתאו תאוה, והעם בוכה למשפחותיו (עסקי עריות), לכן חשבו דגה, אשר מרבה הזרע, כמו שכתב בפירוש המשנה לרמב"ם (פ"ק דיומא. ואולי זה מש"כ ספ"ק דמועד קטן כוורא וחלב כו' לטעון גופיה וכו'. ועיי"ש), וכן הקישואים והאבטיחים כו', שכן שום מרבה הזרע כו', ולכן כיון שהם רדופים אחרי תאות בהמיות, מה מותר להם מהבהמה לאכול את בשרו. וכן אמר רבי: עם הארץ אסור לאכול בשר, ולזה רמזו אם תרצו לאכול, התקדשו כו'. ודו"ק'.
 (משך חכמה בהעלותך יא,יח)

'... כי היה המן הולך בזכות משה, והוא לחם אבירים שמלאכי השרת אוכלים אותו, מזון רוחני כמעט בלתי ממש. והנה בכל הצמחים יש כח החיוני והצומח, אבל כח המתאווה אין בהם לבד בהחי, ולכן עם הארץ אסור לאכול בשר, כיון שיגביר כח התאוה, ואין בו תורה להתאפק על תאוות, וכמו שאמרו: בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין, ולכן התאוה תאוה — שיהא להם תאוה, וחשבו, שבשביל שאין להם בשר ואוכלים דוממים, שאין בהם כח התאוה, כי אפילו בצמחים אמרו: דקל זה מתאוה לתמרה שביריחו (בראשית רבה ר"פ מא), מה

שאינן כן במן, ולכן רצו לאכול בשר חי, ולכן רצו לאכול בשר חי, שיש בו כח התאוה להגביר תאותם. ולכן דרשו שפיר בוכה למשפחותיו — על עסקי עריות הנאסר להן. לכן משה רבינו, ששב אחר מתן תורה להיות איש אלקים מלאך רוחני בכל אומץ כחו ותמימות אבריו (וכמו שפסלו בעלי מומין בסנהדרין מאתך — הדומין לך) וליחו החזק — פירש מאשה, שהיה חסר ממנו כחות המתאווים לגשם, לכן בא בסבתו המן, שהוא מזון שאין בו כח מתאוה. ולזה היה אומר: **מאין לי בשר** — שבשר אינו יכול לבוא בזכותי. ולכן אמר השי"ת כי יאציל את רוחו על שבעים זקנים ובאמצעותם תהיה חופף ההגנה האלקית על ישראל, והמה אך אדם סלה, כי המה אינם פרושים מנשותיהם, ויש להם כחות המתאווים, אם המה יקדישו כחותיהם עד כי יהיו ראויים להיות משכן האלקי עליהם ובאמצעותם תבוא הרוח, אז יהיה בשר, שהוא מן החי, שיש בו כח המתאוה, ולכך יצא הקצץ והיה לזרא, אבל ע"י משה לבדו לא היה בשר רק מן' (שם יא.ד).

— '... ולכך עם הארץ אסור לאכול בשר (פסחים מט:), מה שאין כן מצד התורה נאמר בכל אות נפשך תאכל בשר, ואיתא בב"ק (עב) 'דלא אכלי בשרא דתורא' — כי בשר הוא הרחבת הלב והדעת ומתרחב לבו בדברי תורה, משא"כ בלב פנוי מד"ת כשמתרחב לבו, הוא לתאוות עולם, כדרך שכתוב **וישמן... ויבעט**.

והיינו, כי כל נפש משיב את הנפש (ברכות מד:), ונפש הצומח משיב נפש הצומחת שבאדם, ושם אין שייך בחירה דטוב-ורע כלל, כידוע, דרק בהמה אמרו (ביהרואה) דאית לה יצר רע, וצריך תורה תבלין לתקנו, אבל מצד נפש הצומח, די בדרך ארץ, והשי"ת ברא את האדם שמוכרח לאכול, רק שיש לו הבחירה מה לאכול וכמה לאכול, אבל עיקר אכילה עכ"פ בצומח, הוא מוכרח בטבע, ודבר זה נקרא מצוה, כדרך שאמרו... שמה שהשי"ת ברא בטבע, כן הוא רצונו, והיא מצוה, ודי רק במדת 'דרך ארץ' שמצמצם עצמו שלא לאכול אכילת זולל וסובא, שבזה מכיר קונו ומשיב נפש הצומחת שלו, שהוא רק הכרת קונו במדת דרך-ארץ ועם-הארץ כנ"ל...'. (דובר צדק עמ' 189. והרחיב עוד בענין זה ב'פרי צדיק' לך ה).

וכיו"ב כתב האדמו"ר רש"ש מאמשינוב ('אמרות טהורות' ח"ג, עמ' ס): 'בסידורא דמזונא, הצומח ניזון מהדומם, הוא שמנונית הארץ, וכל מה שמנונתה ביותר, מוציאה פירות שמנים, והחי ניזון מהצומח, וזה 'ולכל חית הארץ... עשב לאכלה', והמדבר ניזון מהחי, הוא האדם, ובוה בכל שיש בו יותר כח החיות, מזין ביותר את המדבר, הוא הדעה והדיבור, ובוה לצלילות הדעת מוכרח להמזין שיש בו כח החיוני ביותר, וזהו 'לא צלילא דעתאי דלא אכילנא בשרא דתורא'. ובוה עם הארץ הוא שאין לו יחוס בכח הדעה והדיבור, אסור לאכול בשר, כי אין לו הממשלה על החיה, אחרי שהוא בעצמו איננו במעלה יותר מזה, ואך (כמו) החי שאצלו המזון הוא הצומח דוקא ולא החי — וסידורא הוא שהדומם מעמיד הצומח, והצומח — החי, והחי — המדבר, ומוכרחים כל אחד להמזון מכח המעמיד שלו שהוא מעמידו ומקיימו על בריו'.

'...ולכן הותר להם (— לנח ולבניו) מאכל בעלי-חיים, כי מקודם שהיה רק חסד ה', וזה 'אדם' ובהמה תושיע' כו', ואחר כך שהאדם עושה פעולת אמת להרויח בצדקו, ממילא מתעלה על הבעלי-חיים...'. (מתוך שפת אמת — נח תרמ"ג)

'הנטיה החפשית של המוסר לקראת משפט בעלי החיים בכללם ודרישת זכויותיהם מהאושיות, גנוזה באורח פסיכי טבעי בעמקי תורה. באוצר האנושיות הקדמון. כל זמן שזרע האור הרוחני (אשר אחר כך התבצר בישראל) היה מפוזר ביחידים בלתי מסומנים באריגה לאומית, לפני אשר נפלגו הגוים ללשונותם, כבר עלה המוסר עד דרישת משפט-בע"ח, ו'אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה'. הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ, ואת כל העץ, אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה. אולם כשירדה האנושות עם השתכללותה ולא יכלה לשאת את זהר האור הגדול 'ונשברו כליה', היתה ההעתקה מחברת החיים, שהיא מתעלה עליהם בעילוי רוחני אמיץ, עתה נדרשת מאד, בקמץ כח הצדק והיושר בין בני מינו, למען יוכל אש אלקים זה הבווער באור כזה מאד, לחמם את הלב אשר נתקרר לרגלי המון החיים וסבוכיהם; שנויי הדעות והנטייות, הדרכים והגבולים, דרשו לקבץ את כל חוב מוסרי אל מרכז האנושיות לבדה. אבל מהלך האידיאלים ההולכים ומתפתחים לא ישאר סגור לעד; כשם שתצא השאיפה הדימוקרטית החיצונה ע"י ההשתלמות השכלית והמוסרית הכוללת, כשלא ילמדו עוד איש את אחיו ואיש את רעהו לדעת את ה' כי כלם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם, כן תצא השאיפה הצפונה למשפטי בעלי-חיים מנרתיקה בבא עתה. ומכשיריה הן המצות המוגבלות לחלק זה ביחוד.

אמנם גערה נסתרה יש בקמטי תורה באכילת בשר, כי רק אחרי אשר תאמר אכלה בשר כי תאווה נפשך לאכל בשר — אז תזבח ואכלת. הנה לא תוכל לעצור בעד נטייתך כי אם על ידי כבישה מוסרית, וזאת הכבישה עוד לא באה עתה, עוד היא נדרשת לך בשביל חוגים יותר קרובים אליך, בשגם ההשתלמות הרחוקה צריכה גם כן, אחרי נפלה, התאמצות חמרית, שמילוי כח זה ידרש לפעמים את מזון הבשר, שהוא מס המעבר לתקופה יותר בהירה, שבעלי החיים כולם אינם פטורים ממנו, כאשר הרבו לעשות כן גם בני אדם בכל מלחמותיהם היותר צודקות, שהיו נדרשות להם למעבר אל עלייתם הכללית.

זאת היא מעלתה של המוסריות כשהיא מחוברת למקורה האלהי, שיודעת היא עת לכל חפץ, ולפעמים היא כובשת את מעינה בשביל לקבץ כח לתקופות הבאות. מה שלא יוכל קצר רוחה של המוסריות המנותקת ממקורה לשאת ולסבול. כשהתאווה הבהמית היתה מתגברת לאכילת בשר, אז אם בשר החיים היה כולו בכלל האיטור, לא היתה ההריסה המוסרית, הנכונה תמיד להמצא בעת הכושר, מבחנת כלל אין אדם לבהמה, חיה ועוף וכל רמש הארץ. הסכין, הגרזן, הג'וליטינה או זרם-האלקטרון היה עובר על כולם כאחד, כדי למלא את הקיבה הזוללה של האנושות המקולטרת — הנה באו המצות בסדר אכילת הבשר בצעדים המובילים אל המטרה העליונה; —

החיים המותרים לאכילה הנם מוגבלים מהיותר נאותים לטבעי האדם. כסוי דם החיה והעוף שהעול הנעשה עמהם הוא יותר ניכר ובולט וקרוב להתגלות — הם אינם ברובם סמוכים על שולחן האדם ואינם מטרידים אותו בטפולים ובשכלולם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל,

ושפך את דמו וכסהו — הכרת החרפה היא התחלת רפואת המוסר למען תזכרי ובושת בכפרי לך: כסה הדם! הסתר חרפתך! הפעולות תעשינה את פריך, בהמשך הזמן תחנכנה הדורות. המחאה האלמת כשתבוא עתה תהפך לקול מרעים ברעש גדול ואדיר ותצליח את דרכה. צווי הזביחה, במערכה מיוחדת, בהקלת הצער, כבר תופש הוא את הרושם שלא עם דבר של הפקר, עם אבטומט שאין בו רוח חיים הנך עוסק, כי אם עם נפש חיה. מה שכתוב 'בהקפת-הגויל' של אותיות כאלה יקרא לעתיד, בעת הכשר הלבבות. רגשי הלב של החי, רגשי המשפחה שלו 'אותו ואת בנו', ומעבר מזה הפרעת רגש המוסר בידיים בזה שהאכזריות בוטלת דוקא על ידי הריסת המשפחה 'שלוח האם מעל הבנים', היא מתקבצת להד של דימונסטריציה אדירה לקראת העול הכללי, המעורר כל לב ומרוה טל-חיים גם לנשמות נדחות אטומות לב מרוב חלי וקצף; הבהמה המתפרנסת על שלחן האדם, אין המחאה האלהית יכולה לבוא נגד זכיות האדם עליה, כי אם בזמן מאוחר מאד, אשר פינוק הטעם של העובדים כבר יהיה למקור של נדבה קבועה וצדק גלוי, והאלפים והעירים עובדי האדמה בליל חמיץ יאכלו אשר זורה ברחת ובמזרה' (מתוך מאמרי הראי"ה ח"א, עמ' 26).

'חמשת אלפים שבע מאות ועוד מספר קטן של שנים — הן ימי שנותיו של האדם עלי אדמות, מן היום אשר בראו ה', ונתן בו רוח חיים, והזיקו להחיות נפשו במאכל ובמשתה. שמא תאמר: מתחילת ברייתו נודקק האדם להמית נבראים חיים כדי להחיות נפשו בבשרם? אין הדבר כן, לא ניתן בשר בעלי חיים למאכל אדם מתחילת ברייתו. אלף שש מאות וחמשים ושבע שנים עברו על האדם, מיום שנברא, ללא שהרג בעל-חיים לאכול את בשרו. עשרת הדורות הראשונים מאדם הראשון ועד שיצא נח מן התבה והתחיל בבנין עולם חדש — כל הימים הראשונים האלה היה האדם רודה בכל בהמה ובכל חית הארץ ורמש האדמה, אבל לא היה רשאי להמיתם כדי לאכול מבשרם. אמור מעתה: קרוב לשליש ימיו של המין האנושי עברו עליו באיסור אכילת בשר ולא נזקק למאכל זה כלל. לא הותר בשר בהמה חיה ועוף למאכל אדם, אלא אחר שיצאו נח ובניו מן התבה, לאחר שיבשה הארץ ממי המבול. הרבה סדרי בראשית נשתנו מאותה שעה ואילך, שינוי לרעה. הארץ לא יספה תת כחה לאדם כמקדם, רבתה יגיעת האדם כדי למצוא מחיה באדמה, נתארכה תקופת בישולם של פירותיה, וניטל טעמם הראשון, ונתמעט כחם ועסיסם. אף שנותיו של האדם נתקצרו והלכו עד שעמדו על שבעים שנה, ואם בגבורות — שמונים שנה. גם התר זה של אכילת בשר, הוא אחד מסימני ההתמעטות של העולם החדש שלאחר המבול.

... כיון שהללו עלו על המזבח והללו לא עלו — רמו, שהללו כשם שהוכשרו למזבח כך הוכשרו למאכל אדם, והללו כשם שלא הוכשרו למזבח, כך לא הוכשרו למאכל אדם. שאינו בדין שיהא החי ממית את החי להנאת עצמו, אלא רק אם עולה לריח ניחוח למי שברא את כל החיים. עלו על המזבח לה' — אין האדם האוכלם אלא כאוכל משיירי המזבח; משיירי המזבח אשר בנה נח והעלה עליו מכל בהמה חיה ועוף טהורים לריח ניחוח. והרי נח אב הוא לכל באי העולם אחריו — תולדות נח.

אבות העולם, אברהם יצחק ויעקב, אף הם בנו מזבחות לשמים והעלו עליהם עולות לה'. אף הם, כל מאכלם שאכלו מן החי, היה כמאכל הכהנים שזוכים משלחן גבוה ואוכלים מבשר הקדשים.

אבותינו במדבר, לא הותר להם לאכול בשר תאווה אלא נצטוו להיות מביאים לעזרה שבמשכן זבחי שלמים, זורקים את דמם על המזבח ומקטירים עליו את החלב, ושאר הבשר – הבעלים אוכלים אותו בקדושה, וחלק הכהנים – לפני מן הקלעים שבמשכן. נמצאים גם הם כאבותיהם הראשונים, אינם אוכלים בשר אלא משיירי המזבח בלבד. רק כאשר הרחיב ה' את גבול ישראל, והמקום אשר בחר ה' לשכן שמו שם, רחוק היה מרוב מושבות ישראל, רק אז הותר להם לאכול בשר בכל גבולם ונחשבה להם השחיטה ששוחטין את הבהמה והעוף כדת, והברכה שמברכין לה' על השחיטה – כמאכל קדשים.

כמה וכמה גדרים של קדושה ודרך ארץ יש להם לישראל באכילת בשר. אמרו החכמים: למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר לשובע; שלא יאכל בשר אלא לתאבון; שלא יאכל בשר בסעודת הבוקר. וכן אמרו החכמים, שכן סורר ומורה נהרג אלא אם אכל תרטימר (משקל גס) של בשר. ברם, הגדולה שבכל הגדרים היא זו שאמרו החכמים, שרק מי שעוסק בתורה רשאי לאכול בשר, ולא הבוטל מתורה.

ללמדנו שישאל שאוכלין בשר, לא להנאת גופם בלבד מתכוונים אלא עבודה יש להם באכילה זו, עבודת שמים.

כל העוסק בתורה והקורא את 'שמע' ואומר: 'זאהבת את ה' אלקיך... ובכל נפשך' – 'אפילו נוטל את נפשך', וכל עצמותיו תאמרנה אתו, הרי הוא ממליך עליו מלכו של עולם ומסור אליו נפשו באהבתו אותו. לפיכך דין הוא שבהתעלות נפשו של זה יהא מעלה עמו גם נפש כל חי שראויה להתעלות ולהיות מובלעת בתוך אבריו וכל עצמותיו. אבל זה שאינו אלא מרדף תענוגות בעולמו – מה חזית להמית נפש כדי להחיות נפש שלך! לפיכך כל כך מרובים הם דיני התורה באכילת בשר, יותר מבכל מאכל אחר, כדי לעשותו בהכשר ובטהרת הגוף והנפש.

משניתנה תורה לישראל, נאסרו להם ולבניהם לדורותם, כל בהמה חיה ועוף טמאים, איסור מפורש. מינים אלה מעולם לא עלו על המזבח ולא הוכשרו לקרבן אפילו בימי נח, וכל שלא עלה על המזבח אפילו פעם אחת – אין לכם בו שיריים...'

(מתוך 'איש וביתו' לרא"א ביטוב, פרק כ. ע"ע פירוש רש"י הירש נח ט,ג)

פרק שלישי; דף מב

'אלו טרפות בבהמה: נקובת הוושט ופסוקת הגרגרת...' – לעיל (לכ): פרש רבא שחלק מאותן המנויים כאן – נבלות, לפי שאין שחיטתן שחיטה כל עיקר, כגון פסוקת הגרגרת. וכבר כתבו הראשונים (ע' במובא שם), שהמונח 'טרפות' בלשון חכמים, וכן בלשון בני אדם, פעמים משמעותו כללית על כל בשר האסור והפסול, לאו דוקא באיסור 'טרפה' האמור בתורה.

על נקובת הוושט – חילוקי השיטות ופרטי הדינים – ע' בסיכום שבשאלות ובתשובות לעיל דף לב.

ודוקא כשחלו האיטורים בבת אחת, כגון חטאת העוף שהיה חצי קנה פגום והוסיף כל שהוא בשחיטתו, (או בכל זבת, ובאומר 'בגמר זביחה הוא עובדה'), אבל בשאר אופנים, משעה שהתחיל לשחוט כבר נאסרה בהנאה משום תקרובת-ע"ז (אם משום שאדם אוסר דבר שאינו שלו – לרב הונא; אם משום שהקרבתו נחשב שלו, כיון שקנאו לכפרה – לרב נחמן, רב עמרם ורב יצחק), ושוב אינו חייב משום שוחט קדשים בחוץ, שהרי בגמר השחיטה אין כאן קדשים אלא מחתך עפר בעלמא הוא.

דף מא

עב. א. באלו מקומות אסרו לשחוט משום החשד או משום חוקות המינים?
ב. השוחט חולין ופרש בשחיטתו לשם אחד מן הקרבנות – האם שחיטתו כשרה?
ג. פסולי מחשבה הפוסלים בשחיטה (כמוזכר לעיל) – מה הדין כששני אנשים אוהזים בסכין ושוחטים, אחד לשם אחד מכל אלו ואחד שחט סתם, בהכשר?

א. אין שוחטים לתוך ימים או נהרות או לתוך כלים – שמא יאמרו לשר של ים הוא שוחט או לצורך ע"ז (שכן חוקם, לקבל דם השחיטה לעבודת כוכבים), אבל שוחט לתוך עוגה (וי"ג: אגן' – כלומר כלי שיש בו מעט מים. עפ"י ר"ן) של מים עכורים, (אבל לא צלולים, שלא יאמרו לבבואה שלו הוא שוחט). כמו כן אין שוחטים לתוך גומא (ר"ת מפרש בגומא נקיה, שנראה כמקבל דם לע"ז. והסיקו התוס' שטוב להזהר מלשחוט אפילו לגומא שאינה נקיה. וכ"כ הסמ"ק והגהות מיימוניות). לאביי, מותר בגומא שבחצר, ששוחט שם כדי שלא תתלכלך החצר. ורבה חלק ותניא כוותיה, שבכל מקום אסור לשחוט, אלא שאם רוצה בנקיון חצרו, עושה חריץ קטן (רש"י) חוץ לגומא ושוחט שם, והדם שותת ויורד לגומא. ובשוק בכל אופן לא יעשה, (שאינו אדם חש לנקר השוק. רש"י). ומן הירושלמי משמע שרב חולק, ולשיטתו אין חילוק בין שוק לחצר. עפ"י תוס'), משום שנאמר ובחוקתיהם לא תלכו. ואם עשה כן – צריך בדיקה אחריו. (יש סוברים שאסור לאכול משחיטתו עד שיבדקו אחריו, שמא מין הוא. ויש חולקים). וכיוצא בזה בספינה; מותר לשחוט על גבי כלים או על דופני הספינה, כדי שלא תתלכלך, ומשם יורד הדם ושותת לים.

א. (מרש"י יג:) משמע לכאורה שהנמצא בראש הספינה מותר לו לשחוט אפילו לתוך הים. והתוס' השיגוהו, שאין התר אלא כשדם שותת ויורד על דופני הספינה.
ב. בזה"ז שאין חשד ע"ז [אלא רק משום חוקות הגויים], מותר לשחוט חוץ לכלי ואח"כ למצות הדם בכלי – שאין כן חוקת הגויים (עפ"י משיב דבר ח"ב יא).

ב. השוחט לשם עולה, לשם זבחים – כל קרבן שבא בנדר ובנדבה, ובכלל זה אשם-תלוי אליבא דר' אליעזר, וכן עולת נזיר (הגם שאין ידוע שנדר בנזיר), ואף קרבן פסח (שאעפ"י שאינו בא אלא חובה, מ"מ הפרשתו שייכת כל השנה כולה) – שחיטתו פסולה, לפי שנראה לאחרים כאילו הוא מקדיש עתה קרבן ושוחטו בחוץ, (ויבוא לחשוב שקדשים בחוץ מותרים. רש"י). ר' שמעון מכשיר. אבל קרבנות שאינם באים בנדר ובנדבה, כגון חטאת ואשם ובכור ומעשר, וכן עולת יולדת ותמורה – אין בהם חשש זה, שהדבר ידוע שאינם באים בנדר, ואינו אלא כמשחק, הלכך שחיטתו כשרה. השוחט בעלי מומים לשם אחד מכל הקרבנות – לר' ינאי, שחיטתו כשרה (שניכר וידוע שאינו שוחט קדשים). ולר' יוחנן – פסולה, (פעמים שהמום מתכסה ואינו ידוע).

אם האדם מחויב חטאת ואמר 'לשם חטאתי', וכן אם יש לו זבח בביתו ואמר 'לשם תמורת זבחי' – שחיטתו פסולה. (וכן בעולת יולדת, לפי הגרסא שלפנינו, אם ידוע שיש לו אשה ואמר 'לשם עולת אשתי' – פסולה. ואולם רש"י נוקט לעיקר כגרסה אחרת, (וכ"ג רבנו גרשום) שבכל אופן כשר, שאם אכן ילדה אשתו – הדבר נודע ומתפרסם, ועל כן אין כאן חשש למוקדשין).

ג. בכל מקום שהמחשבה פוסלת בשחיטה, הוא הדין כשאחוזו שנים בסכין ושוחטים – השחיטה פסולה. (אבל כשהבהמה אינה שלו, וגם אין לו בה שותפות – לדעה אחת אין יכול לאסרה במחשבתו, כמובא למעלה).

דפים מב – מג

עג. א. כמה טרפות נמנו בבהמה, ומהו פירוט המניין?

ב. האם טרפה יכולה לחיות לאורך זמן?

א. תנא דבי רבי ישמעאל, שמונה-עשרה טרפות נאמרו למשה מסיני. ומבואר בסוגיא שבפרטן אתה מוצא יותר, אלא מניין זה כולל את כל הנקובים כאחד, וכן את הפסוקים. (וכבר מנה הרמב"ם ופירט שבעים טרפות).

יש דעות החולקות על מנין י"ח, ולשיטתם כמה מן המנויים כאן אינם טרפות. (עפ"י תוס'). וזה פירוט המנין לתנא דבי רבי ישמעאל:

א. טרפות שע"י נקיבת אברים (וכל נקב – במשהו, ומפולש. ראשונים. וע"ע תוס' נ: לענין המסס) – הוושט (ובכלל זה נתחלפו שני קרומי הוושט, החיצון והפנימי, הרי שניהם כמו נטולים ממקומם ואין לך נקיבה גדולה מזו. רש"י); קרום המוח; הלב; הריאה; הקבה; המרה (– לר' יוסי בר' יהודה, וכן סתמה משנתנו, אבל חכמים חולקים. ניטלה המרה לגמרי – ע' בראשונים כאן ובשו"ת הרא"ש כ, כו. וראה בארוכה בשו"ת יביע אומר ח"ה א); הדקין; הכרס הפנימית; הטחול (לרב עוירא. וחייא בר רב חולק); המסס ובית הכוסות.

ב. טרפות שע"י פסיקת אברים – הגרגרת (שנפסקה לרחבה ברובה); חוט השדרה.

ג. ניטל הכבד. (והמרה נשארה דבוקה בגידי הכבד והסמפונות. תוס'. נחלקו תנאים ואמוראים כשנשתייר הימנו פחות מכזית).

ד. ריאה שחסרה. (ובכלל זה כמה טרפות שבריאה, שעיקרן משום ניקוב או חסרון. עפ"י רש"י).

(צ"ל שסובר כר"ש, דלרבנן היינו נקובה – כדלקמן מז: (הרי"ד ויור).

ה. נקרע רוב הכרס החיצונה.

ו. בהמה שנפלה מן הגג.

ז. נשתברו רוב צלעותיה.

ח. דרוסת הזאב, הארי וכו'.

ט. נחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה. ודלא כר' שמעון בן אלעזר שמכשיר. (בכלל זה ניטל צומת הגידין – לחד מאן דאמר. תוס').

י. חסרון חוליות בשדרה. (שתי חוליות לבית שמאי; חוליה אחת לבית הלל).

יא. גלודה (= פשוטת העור. ודלא כר' מאיר שמכשיר).

יב. חרותה (= צימוק הריאה והתקשותה כחריות של דקל).

יג. בוקא דאטמא (= קולית הירך) שנעקרה ממקומה. (רב מתנא. ויש דעות שאינה טרפה אלא בפסיקת הגידים המחברים, או בעיכולם).